

ONDINE

SUPER AUDIO CD

BERIO

SINFONIA

CALMO

**RITIRATA NOTTURNA
DI MADRID**

VIRPI RÄISÄNEN, MEZZO-SOPRANO

FINNISH RADIO SYMPHONY ORCHESTRA

HANNU LINTU

LUCIANO BERIO

LUCIANO BERIO (1925–2003)

1 **Quattro versioni originali della Ritirata Notturna di Madrid di L. Boccherini** (1975)

2 **Calmo for mezzo-soprano and 22 instruments** (1974/1989)

Sinfonia for 8 voices and orchestra (1968–69)

3 *I*

4 *II O King*

5 *III In ruhig fließender Bewegung*

6 *IV*

7 *V*

Calmo:

VIRPI RÄISÄNEN, mezzo-soprano

Sinfonia:

Mirjam Solomon and **Annika Fuhrmann**, soprano

Jutta Seppinen and **Pasi Hyökki**, alto

Simo Mäkinen and **Paavo Hyökki**, tenor

Taavi Oramo and **Sampo Haapaniemi**, bass

Finnish Radio Symphony Orchestra

HANNU LINTU, conductor

**LUCIANO BERIO (1925–2003):
RITIRATA NOTTURNA DI MADRID; CALMO; SINFONIA**

Of all the major composers of the post-war heroic modernist generation, **Luciano Berio** was the most generous, most curious, most versatile, most multi-faceted and most difficult to pin down. He never confined himself to a glass cage of specific methods or techniques, instead remaining open to all new inspirations. His work was all about the exploratory aspects of modernism, so much so that he eventually transcended the narrowly defined bounds of modernism itself.

Berio studied and developed new forms of expression in music. Having studied with his older compatriot Luigi Dallapiccola at Tanglewood in the USA in the early 1950s, he began to experiment with serialism; but soon he embraced other, freer techniques. After returning to Italy, he undertook pioneering work for instance in the use of electronics (*Omaggio a Joyce*), in the placement of performers in the performing space (*Circles, Allelujah II, Formazioni*), in exploring virtuoso technique (the *Sequenza* series for solo instruments and female voice) and in pushing the envelope of vocal music (several works written for his wife, singer Cathy Berberian). He also experimented with collage technique (*Sinfonia*) and expanded the palette of opera. Many of these dimensions touched on the relationship between text and music, a question of perennial importance for him, and by extension on the wider issues of communication.

It says much about how broad-minded Berio's approach to the means of contemporary music was that he always maintained a genuine interest in the heritage of Western music, unlike other seminal modernists of his generation such as Karlheinz Stockhausen and Pierre Boulez. Sometimes he wrote arrangements or adaptations of works by the old masters, and in many cases he drew on earlier music for material for his own works.

When La Scala in Milan commissioned a brief concert opening number from Berio in 1975, he decided to write a new version of Boccherini's *Ritirata notturna di Madrid*. This was one of Boccherini's most popular works in his lifetime, and in order to capitalise on this success he wrote no fewer than four versions of the work for different ensembles. The work is a set of variations that grows from a quiet beginning to a loud culmination and then sinks back into silence, depicting the approach and passing of a patrol of soldiers in the streets of Madrid at night.

Berio was particularly interested in Boccherini's four versions. In his adaptation, he superimposed all four versions, as indicated by the title of Berio's collage, *Quattro Versioni Originali della Ritirata Notturna di Madrid*. In effect, there is not a single note in the work that was not written by Boccherini, but the music is filtered through Berio's creative consciousness. The result is a novelty that respects the original but views it with a gentle irony.

One of Berio's closest and most influential musician friends in his formative years was composer and conductor Bruno Maderna. He and Maderna set up Italy's first studio of electronic music in Milan in 1955, and Berio later related that he learned a lot from Maderna, whether conducting Mozart or Berio or his own music.

Maderna died unexpectedly in October 1973. Berio took the loss hard, and in the following year he wrote *Calmo*, sub-titled 'A Bruno, in memoriam'. Berio wrote a new and more extensive version of the work in 1988–1989, incorporating the original work as its final section in a modified form. *Calmo* is scored for solo instruments and female voice and an ensemble of 22 musicians. Its texts are by Homer, Edoardo Sanguineti and Saadi, from the Bible and anonymous ancient Greek poetry; these were text sources that Maderna liked to use in his music.

The word *calmo* in Italian means 'calm' or 'tranquil', and accordingly the work is predominantly subdued and melancholy. The mezzosoprano traces lyrical arcs against the translucent orchestra in a continuous development of the motifs presented at the opening. There is only one extended orchestral interlude; the singer holds centre stage almost throughout. The music gradually becomes more vivacious and then turns serious towards the end. Nowhere does the underlying loss erupt into grand drama, but there are a few sharper moments, like flashes of pain recalling the trauma.

Perhaps the best-known example of Berio's veneration for tradition in music – and his best-known work of any kind – is *Sinfonia* (1968–1969). Commissioned by the New York Philharmonic, it originally had four movements, and Berio conducted its premiere in this form in New York in October 1968. Soon after the premiere, however, Berio rewrote the work and gave it the five-movement shape in which it is now known.

The very title of *Sinfonia* comes across as a nod to tradition, even if Berio himself stressed that the title does not allude to the symphonic tradition of classical music but to the older sense of the word as the confluence of varied voices – in other words, the title is a generic noun rather than

a reference to a specific genre. Be that as it may, it is difficult not to read the title as some kind of comment on the symphonic genre, whether ironic, distancing or questioning. Besides, the work itself is 'symphonic' in the sense that it is a multi-movement orchestral work that contains symphonic music, even if that music is borrowed from Mahler's Second Symphony rather than written by Berio himself.

Bringing together collage technique and modernism, Berio's *Sinfonia* has become one of the key works and principal musical manifestations of the 1960s. Some felt that Berio had abandoned the ideals of modernism, but this too underlines the value of *Sinfonia* in questioning unquestioned truths. For all its chaos and conflict, it is a portrait of its era, yet later generations of listeners find it an inexhaustible richness.

The orchestra incorporates an eight-member vocal ensemble with electronic amplification; Berio stressed that this ensemble must not be prominent but rather a section of the orchestra among others, an equal partner rather than an ensemble to be accompanied by the orchestra. Berio also said that understanding the text is not really the point but that the text should organically blend into the music.

The first movement begins calmly but grows more complex and ends up in a rhythmic concluding section. The text for the movement consists of fragments from *Le cru et le Cuit* by French cultural anthropologist Claude Lévi-Strauss – still a controversial figure in the 1960s – analysing the structures and symbolic content of Brazilian myths on the origin of water, among other things. One of these myths gave Berio the template for shaping the movement.

The second movement, *O King*, was completed in April 1968 before the rest of the work and is a tribute to the assassinated civil rights activist Martin Luther King. The text for the movement consists of the sounds in King's name; the entire name is not heard until the end of the movement. The music is static, largely translucent.

The core of *Sinfonia* and the secret of its success is the third movement, *In ruhig fließender Bewegung*. Its foundation, an insistent and relentless undercurrent, is the scherzo from Mahler's Second Symphony, whose tempo indication gives the movement its title. Berio compared Mahler's scherzo to a river flowing through a changing landscape, at times clearly visible and at other times obscured. In addition to the Mahler, the movement contains dozens of brief allusions to a variety of composers, from Bach, Brahms, Debussy, Ravel, Schönberg, Stravinsky and many others to Boulez

and Berio's own earlier works. Berio said that the fragments acquire new and surprising meanings when transplanted into a new context, and the clash of wildly differing musical materials was for him a key driving force behind this movement.

This movement is a classic example of collage technique. It has also been cited as one of the earliest manifestations of post-modernism, although later composers have never quite managed the same complexity and diversity of associations. The effect is one of an overflowing, constantly surprising, twisting and turning virtuoso tapestry. The music has a sense of humour, but there is also pain behind the smile: for instance, the repeated "Keep going" exhortations seem amusing at first but eventually become almost desperate.

The vocal parts combine freely paced speech, rhythmically notated speech without pitch, and sections sung on solfège syllables. The main source for the text is *The Unnamable* by Samuel Beckett, a collection of fragments reflecting everyday life. There are quotes within quotes and also brief comments on a huge variety of topics. Some of the comments are self-referential, addressing the performance situation itself, for instance by referring to another work on the same concert programme, introducing the singers to the audience and thanking the conductor by name at the end of the movement.

The following brief, static epilogue was originally the concluding movement of the work. It opens with yet another allusion to Mahler's Second Symphony (its finale). However, this movement acquired a quite different meaning and the overall structure of the work changed profoundly when Berio added a fifth movement, a synthesis in both text and music of the four preceding movements, different as they are from one another. This new final movement is the most dynamic and development-oriented of the five, and it escalates to an energetic climax.

Kimmo Korhonen

Translation: Jaakko Mäntyjärvi

Mezzo-soprano **Virpi Räisänen** completed her vocal studies at the Utrecht and Amsterdam Conservatories with the highest distinction. Following her recent career change from a successful violinist to a concert and opera singer, she has appeared on the stages of the Salzburg Festival, Radio France's Festival Présences, the Aix-en-Provence Festival, the Amsterdam Concertgebouw, the Gulbenkian Grande Auditório, the Hong Kong Music Festival, the Staatsoper Berlin, the Netherlands Opera, the Schwetzingen Festival, the Handel Festival in Halle, the Savonlinna Opera Festival and the Helsinki Festival.

Virpi Räisänen made her debut at the Salzburg Festival in 2009 in Luigi Nono's opera *Al gran sole carico d'amore*, with Ingo Metzmacher conducting the Vienna Philharmonic. She was invited back to the Salzburg Festival in 2010 for the premiere of Wolfgang Rihm's *Dionysos*, which was presented in Amsterdam and Berlin as well. She also appeared in Frank Martin's *Le vin herbé* in the Netherlands. In addition to her achievements in contemporary repertoire, she has sung the leading roles of Elmira in Handel's *Floridante*.

She made her Amsterdam Concertgebouw debut in 2011 with the Netherlands Chamber Orchestra, followed by appearances with the Orchestre Philharmonique et le Choeur de Radio France with Esa-Pekka Salonen, the Finnish Radio Symphony Orchestra with Sakari Oramo and Hannu Lintu, the Helsinki Philharmonic Orchestra with John Storgårds, the Gulbenkian Orchestra with Paul McGreesh and with the Nederlands Philharmonisch Orkest.

Virpi Räisänen has performed lied repertoire throughout Europe, Japan and China. She has established herself as a specialist in contemporary music, having premiered dozens of new works, many of them written for and dedicated to her. She created the project VIULAJA (violin-mezzo) around her ability to sing and play the violin simultaneously. In addition to her singing career, Virpi Räisänen is Artistic Director of the Oulunsalo Soi Chamber Music Festival.

www.virpiraisanen.com

The Finnish Radio Symphony Orchestra (FRSO) is the orchestra of the Finnish Broadcasting Company (Yle). Its mission is to produce and promote Finnish musical culture. Its Chief Conductor as of autumn 2013 is Hannu Lintu, following a season (2012/2013) as the orchestra's Principal Guest Conductor. The FRSO has two Honorary Conductors: Jukka-Pekka Saraste and Sakari Oramo.

The Radio Orchestra of ten players founded in 1927 grew to symphony orchestra strength in the 1960s. Its previous Chief Conductors have been Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste and Sakari Oramo.

The latest contemporary music is a major item in the repertoire of the FRSO, which each year premieres a number of Yle commissions. Another of the orchestra's tasks is to record all Finnish orchestral music for the Yle archive.

The FRSO has recorded works by Eötvös, Nielsen, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen, Kokkonen and others, and the debut disc of the opera *Aslak Hetta* by Armas Launis (ODE 1050-2D). Its discs have reaped some major distinctions, such as the BBC Music Magazine Award and the Académie Charles Cros Award. The disc of the Sibelius and Lindberg Violin Concertos (Sony BMG) with Lisa Batiashvili as the soloist received the MIDEM Classical Award in 2008, in which year the New York Times chose the other Lindberg disc (ODE 1124-2) among its best Recordings of the Year.

The FRSO regularly tours to all parts of the world. All the FRSO concerts both in Finland and abroad are broadcast, usually live, on Yle Radio 1. They can also be heard and watched with excellent live stream quality on the FRSO website.

www.yle.fi/rso

Hannu Lintu is one of Finland's most sought-after conductors and is rapidly creating an international career. He has been Artistic Director and Chief Conductor of the Tampere Philharmonic Orchestra 2009–2013, and also Principal Guest Conductor of the RTÉ National Symphony Orchestra in Dublin. Before assuming the new role of Chief Conductor of the Finnish Radio Symphony Orchestra in 2013, he was the orchestra's Chief Guest Conductor in 2012. Hannu Lintu was previously Chief Conductor of the Turku Philharmonic Orchestra and Artistic Director of the Helsingborg Symphony Orchestra. He is a regular guest conductor with the Avanti! Chamber Orchestra in Finland and was Artistic Director of the orchestra's Summer Sounds festival in 2005.

Hannu Lintu studied the cello, the piano, and subsequently conducting with Jorma Panula at the Sibelius Academy. He participated in master classes with Myung-Whun Chung at the Accademia Chigiana in Siena, Italy, and won first prize in the Nordic Conducting Competition in Bergen in 1994. He has appeared with the Cincinnati Symphony, Indianapolis Symphony, St Louis Symphony, Toronto Symphony, City of Birmingham Symphony and Dallas Symphony orchestras, the Stuttgarter Philharmoniker, Orquesta Sinfonica de RTVE, Tokyo Metropolitan Symphony Orchestra, National Symphony Orchestra, Taiwan, and the Hong Kong Philharmonic, Seoul Philharmonic and Royal Flemish Philharmonic orchestras. He has also conducted a cycle of the complete Beethoven Symphonies with the Iceland Symphony Orchestra. Hannu Lintu has conducted several recordings for Ondine.

www.hannulintu.fi

LUCIANO BERIO (1925-2003): RITIRATA NOTTURNA DI MADRID; CALMO; SINFONIA

Kaikista toisen maailmansodan jälkeisen sankarimodernistien sukupolven keskeisistä säveltäjistä Luciano Berio oli anteliai, uteliain, laaja-alaisin, monisärmäisin ja vaikeimmin määriteltävä. Hän ei sulkenut itseään tiukasti rajattujen sävellysmetodien lasikaappiin vaan pysyi aina avoimena uusille virikkeille. Hänen työssään korostui modernismin uusia mahdollisuuksia etsivä ulottuvuus, jopa niin että hän lopulta ylitti ahtaasti määritellyn modernismin omat rajat.

Berio tutki ja kehitti monipuolisesti erilaisia uuden musiikin ilmaisukeinoja. Opiskeltuaan 1950-luvun alkupuolella Tanglewoodissa Yhdysvalloissa vanhemman maanmiehensä Luigi Dallapiccolan johdolla hän alkoi kokeilla sarjallisia menetelmiä. Hän kuitenkin avasi ilmaisuaan nopeasti uudenlaisille ja usein vapaammille sävellystekniikoille ja teki Italiaan palattuaan pioneerityötä myös muiden muassa elektronisten keinojen soveltajana (*Omaggio a Joyce*), sijoittamalla esittäjiä uusilla tavoilla (*Circles, Allelujah II, Formazioni*), tutkimalla virtuoosisuutta (sooloteosten *Sequenza*-sarja), kartoittamalla vokaalitekniikan mahdollisuuksia (monet laulajatarpuolisolle Cathy Berberianille kirjoitetut teokset), kokeilemalla sitaattitekniikkaa (*Sinfonia*) sekä laajentamalla oopperan uusia mahdollisuuksia. Monien näiden kanssa limittäisenä elementtinä oli häntä jatkuvasti askarruttanut tekstin ja musiikin suhde sekä laajemmin kysymykset kommunikaatiosta.

Paljon Berion laaja-alaisesta asennoitumisesta musiikin keinoihin kertoo se, että toisin kuin esimerkiksi sellaiset saman sukupolven keskeiset modernistihahmot kuin Karlheinz Stockhausen ja Pierre Boulez hän säilytti jatkuvasti aidon kiinnostuksen myös traditiota kohtaan. Joskus hän laati aiempien mestarien teoksista sovituksia tai uustulkintoja, joskus taas ammensi muilla tavoilla materiaalia omaan musiikkiinsa.

Kun Milanon La Scala -ooppera vuonna 1975 kääntyi Berion puoleen ja tilasi häneltä lyhyen avausteoksen konserttiin, hän päätti laatia uuden version Boccherinin teoksesta *Ritirata notturna di Madrid*. Se oli omana aikanaan yksi Boccherinin suosituimmista teoksista, ja hän laati siitä neljä eri versiota eri kokoonpainoille maksimoidakseen sen suosion. Kyseessä on muunnelmamuotoinen teos, joka kasvaa hiljaisesta alusta lakipisteeseen ja vajoaa taas takaisin kohti hiljaisuutta, millä Boccherini halusi kuvata sotilasvartion lähestymistä ja etääntymistä Madridin öisillä kaduilla.

Beriota kiinnosti erityisesti Boccherinin neljän version olemassaolo. Omassa mukaelmassaan hän on sovittanut kaikki neljä versiota yhtäaikaaisesti orkesterille; tähän viittaa myös Berion teoksen täydellinen nimi *Quattro Versioni Originali della Ritirata Notturna di Madrid*. Käytännössä kaikki musiikki on Boccherinin kynästä mutta silti samalla Berion luovan mielen läpi suodattunutta. Tuloksena on kohdetta kunnioittava mutta samalla lempeän ironinen uusversio.

Yksi Berion kehitysvuosien tärkeimmistä ja läheisimmistä muusikkoystävistä oli säveltäjä ja kapellimestari Bruno Maderna. He olivat yhdessä perustamassa Italian ensimmäistä elektronimusiikin studiota Milanoon vuonna 1955, ja Berio on kertonut oppineensa Madernalta paljon, johtipa tämä sitten Mozartin tai Berion musiikkia tai omia teoksiaan.

Berio koki Madernan äkillisen kuoleman lokakuussa 1973 raskaana menetyksenä ja sävelsi tämän muistoksi seuraavana vuonna teoksen *Calmo*, alaotsikoltaan "A Bruno, in memoriam". Siitä tuli muuntuneena loppujakso teoksen laajemmassa lopullisessa versiossa, jonka Berio kirjoitti vuosina 1988–89. *Calmo* on sävelletty mezzosopraanolle ja 22 muusikon kamariorkesterille. Tekstinä Berio on käyttänyt Homeroksen, Edoardo Sanguinetin, Saadin, Raamatun ja antiikin Kreikan anonyymiä runoutta, tekstilähteitä joita myös Maderna itse hyödynsi musiikissaan.

Italian kielen sana "calmo" tarkoittaa "rauhallisesti" tai "tyynesti", ja sen mukaisesti teos soi pääosin hillityn surumielisen sävyin. Mezzosopraanon melodiat piirtyvät lyyrisen pitkälinjaisina vasten heleän läpikuultavaa orkesterisuutta ja alkavat kehittää heti alussa kuultavia aiheilmia. Teoksessa on vain yksi laajempi orkesterin välisoitto, mutta muuten mezzosopraano on teoksen keskiössä. Musiikin tunnelma muuttuu vähitellen eloisammaksi ja loppupuolella myös vakavammaksi. Taustalla olevan menetyksen tuska ei missään purkaudu suuren tyylin dramatiikaksi mutta kyllä muutamiksi äkillisiksi terävämmiksi äänenpainoiksi, ikään kuin menetyksen tuska välähtäisi hetkittäin paljaana esiin.

Ehkä tunnetuin esimerkki Berion historiallista perinnettä kunnioittavasta asenteesta - ja hänen tunnetuin teoksensa ylimalkaan - on vuosina 1968–69 valmistunut *Sinfonia*. Teos syntyi New Yorkin Filharmonikkojen tilauksesta alun perin neliosaiseksi vuonna 1968 ja kantaesitettiinkin tässä muodossa Berion johdolla New Yorkissa lokakuussa 1968. Pian kantaesityksen jälkeen Berio kuitenkin täydensi teoksen lopulliseen viisiosaiseen muotoonsa.

Tavallaan jo *Sinfonian* otsikon voi kokea kumaruksena perinteen suuntaan. Berio on tosin korostanut, että teoksen nimi ei liity klassismista juontuvaan sinfoniaperinteeseen vaan viittaa sanan

vanhempaan merkitykseen monien osuuksien yhteissoimisena; toisin sanoen otsikko on erisnimi, ei lajinimi. Silti otsikossa on vaikea olla kokematta ainakin jonkinasteista kommenttia sinfoniaan teoslajina, olipa kommentti sitten ironinen, etäännyttävä tai suorastaan kyseenalaistava. Ja sikäläkin teoksessa toteutuu tietty ”sinfoninen” elementti, että kyseessä on moneen osaan jakautuva laajamuotoinen orkesteriteos, joka upottaa sisäänsä sinfonista musiikkia, tosin ei Berion omaa vaan Mahlerin toisesta sinfoniasta lainattua.

Sitaattitekniikkaa ja modernismia yhdistävänä teoksena Berion *Sinfoniasta* on tullut yksi 1960-luvun musiikillisista kiteytymistä ja avainteoksista. Jotkut kokivat Berion hylänneen modernismin ihanteet, mutta sekin vain korostaa *Sinfonian* arvoa yksiselitteisiä totuuksia kyseenalaistavana teoksena. Se on kaikessa ristiriitaisuudessaan oman aikansa kuva, mutta se avautuu loputtoman rikkaana ja tyhjentyttömänä myös myöhempien aikojen kuulijoille.

Orkesterin lisäksi mukana on kahdeksan hengen sähköisesti vahvistettu vokaaliryhmä. Berio on kuitenkin korostanut, että sen osuus ei saa nousta orkesterin yläpuolelle; se on ryhmä esittäjiä osana soitinryhmiä, eikä orkesteri säestä sitä. Berio on todennut, että tekstin ymmärtäminen ei ole pääasia vaan sen elimellinen sulautuminen osaksi musiikkia.

Teoksen ensiosa alkaa rauhallisesti mutta kasvaa vähitellen vaihtelevammaksi ja päättyy rytmisesti elävään loppujaksoon. Osan tekstinä on katkelmia tunnetun mutta vielä 1960-luvulla kiistanalaisen ranskalaisen kulttuuriantropologin Claude Lévi-Straussin teosta *Le cru et le Cuit*, jossa analysoidaan mm. brasilialaisten veden alkuperää kuvaavien myyttien rakenteita ja symbolisisältöjä. Yksi näistä myyteistä tarjosi Beriolle mallin osan muotoa varten.

Toinen osa *O King* valmistui jo ennen muuta sinfoniaa kunnianosoitukseksi huhtikuussa 1968 murhatulle kansalaisoikeustaistelijalle Martin Luther Kingille. Osan teksti koostu Kingin nimen äännteistä, kunnes koko nimi kuullaan osan lopulla. Osan musiikkia hallitsee pysähtynyt, usein kuulas sointimaisema.

Sinfonian ydin ja maineen perusta on kolmantena oleva *In ruhig fliessender Bewegung*. Sen runkona ja eräänlaisena itsepintaisena, hellittämättömänä pohjavirtana soi Mahlerin toisen sinfonian scherzo, jonka tempomerkinnästä osa on saanut otsikkonsa. Berio vertasi Mahlerin scherzon asemaa vaihtelevan maiseman läpi virtaavaan jokeen, joka on välillä selvästi esillä, välillä taas katoaa täysin näkyvistä. Osassa on Mahlerin lisäksi kymmeniä lyhyitä lainauksia eri säveltäjiltä Bachista Brahmsin, Debussyn, Ravelin, Schönbergin, Stravinskyn ja monen muun kautta Boulezin ja Berion

omiin aiempiin teoksiin. Berion mukaan eri teoksista irrotetut katkelmat saavat tässä uudenlaisia, yllättäviäkin merkityksiä, ja juuri alun perin toisilleen vieraiden musiikkien kohtaaminen oli hänelle osan keskeinen taustavoima.

Berion *In ruhig fliessender Bewegung* on sitaattiteknikan klassikko. Siinä on nähty yksi postmodernismin ensi-ilmentymistä, jonka assosiaatioiden moniulotteisuuteen myöhemmät säveltäjät eivät kuitenkaan ole yltäneet. Vaikutelma on ylenpalttisen rikas, alati yllätyksellinen, nopeasti kääntyilevä ja kauttaaltaan taiturillisesti toteutettu. Musiikissa on aivan omanlaistaan huumoria mutta ehdottomasti myös omanlaistaan kipeyttä. Esimerkiksi aluksi huvittavilta vaikuttavat ”Keep going” -huudahdukset saavat eräässä vaiheessa lähes epätoivoisen sävyn.

Vokaaliosuuksissa yhdistyy vapaarytmistä puhetta, rytmitettyjä sanoja ilman sävelkorkeuksia ja solmisaatioäänteillä laulettuja osuuksia. Tärkeimpänä puhuttujen jaksojen tekstilähteenä on jokapäiväistä elämää heijastavia katkelmia Samuel Beckettin teoksesta *The Unnamable*, johon sisältyy useita sitaatteja, mutta mukana on myös mitä erilaisimpia aiheita koskevia lyhyitä kommentteja. Joissakin kommenteissa pohditaan vahvan itsereflektion hengessä teoksen esitystilannetta, esimerkiksi viitataan toiseen samassa konserttiohjelmassa esitettävään teokseen, esitellään laulajat sekä kiitetään osan lopussa nimeltä kulloistakin kapellimestaria.

Kolmatta osaa seuraa alun perin päätösosana ollut lyhyt, staattinen epilogi, joka alkaa viittauksella Mahlerin toiseen sinfoniaan (nyt sen finaaliin). Osa sai kuitenkin aivan uudenlaisen merkityksen ja koko teos uudenlaisen dramaturgisen profiilin, kun Berio sävelsi täydennykseksi viidennen osan, joka luo sekä tekstiltään että musiikiltaan synteisiä neljästä aiemmasta, keskenään hyvin erilaisesta osasta. Se on osista dynaamis ja kehittyvin ja kasvaa iskevään, energiseen huipennukseen.

Kimmo Korhonen

Mezzosopraano **Virpi Räisänen** suoritti lauludiplominsa Utrechtiin ja Amsterdamin Konservatorioista parhain mahdollisin arvosanoin. Ennen siirtymistään yksinomaan konsertti- ja oopperalaulajaksi hän teki kuitenkin pitkän ja merkittävän uran viulistina. Tuoreen laulajanuransa aikana (vuodesta 2009) Virpi Räisänen on ehtinyt esiintymään maailman merkittävimmillä konsertti- ja oopperaestradeilla mm. Salzburgin Musiikkijuhlilla, Ranskan Radion Présences -festivaalilla Pariisissa, Aix-en-Provencen Festivaalilla, Amsterdamin Concertgebouwssa, Gulbenkian Grande Auditoriossa, Hong Kongin musiikkifestivaalilla, Berliinin Valtionopperassa, Alankomaiden Oopperassa, Schwetzingenin ja Hallen Händel-festivaalilla, Savonlinnan Oopperajuhlilla sekä Helsingin Juhlaviikoilla.

Virpi Räisänen debytoi Salzburgin Musiikkijuhlilla 2009 Luigi Nonon *Al gran sole carico d'amore* -oopperassa Ingo Metzmacherin johtaessa Wienin Filharmonikoita. Hänet kutsuttiin Salzburgin Musiikkijuhlille uudelleen 2010 Wolfgang Rihmin uuden oopperan *Dionysos* maailmankantaesitykseen. Hän lauloi myös näiden oopperoiden uusintaversioissa Alankomaiden Oopperassa ja Berliinin Valtionopperassa, missä hän laulanut eri kiinnityksillä viimeisen kolmen vuoden ajan. Virpi Räisänen on tehnyt itseään tunnetuksi myös vanhemman musiikin tulkitsijana mm. Händelin *Floridante*-oopperan Elmirana Hallen Händel-festivaalilla.

2011 Virpi Räisänen debytoi Amsterdamin Concertgebouwssa Alankomaiden Kamariorkesterin solistina, jonka jälkeen ovat seuranneet solistitehtävät mm. Esa-Pekka Salosen johtaman Ranskan radion filharmonisen orkesterin ja kuoron kanssa, Sakari Oramon ja Hannu Linnun johtaman Radion Sinfoniaorkesterin, John Storgårdsin johtaman Helsingin kaupunginorkesterin, Paul McGreeshin johtaman Gulbenkianin orkesterin ja Alankomaiden filharmonisen orkesterin solistina.

Laajaa liedohjelmistoaan Virpi Räisänen on esittänyt lukuisten Euroopan maiden lisäksi Japanissa ja Kiinassa. Hän on tunnustettu uuden musiikin tulkitsija ja hän on kantaesittänyt kymmeniä teoksia, joista suuri osa on hänelle omistettuja. Virpi Räisänen on luonut korkean kaksoisammattitaitonsa ympärille erityisen VIULAJA-projektin, jossa hän laulaa ja soittaa viulua yhtäaikaisesti. Laulajanuransa lisäksi Virpi Räisänen on vuodesta 2012 lähtien Oulunsalo Soikamarimusiikkijuhlien taiteellinen johtaja.

www.virpiraisanen.com

Radion sinfoniaorkesteri (RSO) on Yleisradion orkesteri, jonka tehtävänä on tuottaa ja edistää suomalaista musiikkikulttuuria. Hannu Lintu on orkesterin ylikapellimestari syksystä 2013 lähtien, kaudella 2012–2013 hän toimi päävierailijana. RSO:n kunniakapellimestarit ovat Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo.

Radio-orkesteri perustettiin vuonna 1927 kymmenen muusikon voimin. Sinfoniaorkesterin mittoihin se kasvoi 1960-luvulla. RSO:n ylikapellimestareita ovat olleet Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo.

RSO:n ohjelmistossa on tärkeällä sijalla usein suomalainen musiikki ja orkesteri kantaesittää vuosittain useita Yleisradion tilausteoksia. RSO:n tehtäviin kuuluu myös koko suomalaisen orkesterimusiikin taltioiminen kantaneuvoille Yleisradion arkistoon.

RSO on levyttänyt mm. Eötvösin, Nielsenin, Hakolan, Lindbergin, Saariahon, Sallisen, Kaipaisen ja Kokkosen teoksia sekä Launiksen Aslak Hetta -oopperan ensilevytyksen (ODE 1050-2D). Orkesterin levytykset ovat saaneet merkittäviä tunnustuksia, kuten BBC Music Magazine - ja Académie Charles Cros'n palkinnot. Lindbergin ja Sibeliuksen viulukonsertot sisältävä levy Lisa Batiashviliin kanssa (Sony BMG) sai MIDEM Classical Awards -palkinnon 2008. Samana vuonna New York Times valitsi Ondinelle tehdyn Lindberg-äänitteen (ODE 1124-2) yhdeksi Vuoden levyistä.

RSO tekee säännöllisesti konserttikiertueita ympäri maailmaa. RSO:n kotikanava on Yle Radio 1, joka lähettää orkesterin kaikki konsertit yleensä suorina lähetyksinä niin Suomesta kuin ulkomailtakin. RSO:n verkkosivuilla konserteja voi kuunnella sekä katsella korkealaatuisen livekuvan kautta.

www.yle.fi/rso

Hannu Lintu on Suomen kansainvälisesti kysytyimpiä kapellimestareita. Hän on Radion sinfoniaorkesterin kahdeksas ylikapellimestari syksystä 2013 lähtien, kaudella 2012–2013 hän toimi päävierailijana. Lintu toimi Tampere Filharmonian taiteellisena johtajana ja ylikapellimestarina 2009–2013. Lisäksi hän on ollut Dublinissa toimivan RTÉ National Symphony Orchestran päävierailija. Aikaisemmin Lintu on toiminut Turun filharmonikkojen ja Helsingborgin sinfoniaorkesterin taiteellisena johtajana. Hän vierailee säännöllisesti johtamassa Avanti! -kamariorkesteria ja oli Avantin Suvisoiton taiteellinen johtaja v. 2005.

Hannu Lintu opiskeli sellon- ja pianonsoittoa sekä myöhemmin orkesterinjohtoa Jorma Panulan johdolla Sibelius-Akatemiassa. Hän osallistui Myung-Whun Chungin mestarikursseille Accademia Chigianassa Italian Sienassa ja voitti Pohjoismaisen kapellimestarikiipailun Bergenissä v. 1994. Hänen viime aikoina johtamiaan orkestereita ovat Cincinnati Symphony, Indianapolis Symphony, St Louis Symphony, Toronto Symphony, City of Birmingham Symphony ja Dallas Symphony orchestra. Lisäksi Stuttgarter Philharmoniker, Orquesta Sinfonica de RTVE, Tokyo Metropolitan Symphony Orchestra, National Symphony Orchestra, sekä Soulin ja Taipeiin Filharmoniset orkesterit ja Royal Flemish Philharmonic. Reykjavikissa hän on johtanut kaikki Beethovenin sinfoniat. Hannu Lintu on tehnyt useita levytyksiä Ondinelle.

www.hannulintu.fi

LYRICS

CALMO

Svegliati mio cuore
svegliati anima mia
svegliati arpa e cetra
voglio svegliare l'aurora

(text: Bible, Psalms of David)

Ritorna mia luna
e lingua di luna
cronometro sepolto
e sinus roris
e salmodia e litania
ombra ferro di cavallo
e margherita e mammella malata
tu pipistrello in pesca luna
tu macchia in aumento lunae
pennello del sogno
in un orizzonte isterico
di paglia maiale impagliato
con le ali di farfalla
la crittografia maschera
polvere da sparo indemoniato
nulla

(text: Edoardo Sanguineti)

Awake, my heart
Awake, my soul!
Awake, harp and lyre!
I will awaken the dawn

Come back, my moon
and tongue of the moon
buried chronometer
and Sinus Roris
and psalmody and litany
shadow of a horseshoe
and daisy and sick breast
you bat in a moonfish
you spot in the lunar increase
paintbrush of a dream
in an hysterical horizon
of a straw-stuffed pig
with butterfly wings
the cryptography masks
demonic gunpowder
nothing

Dorati uccelli dall'acuta voce, liberi
per il bosco solitario in cima ai rami di pino
confusamente si lamentano; e chi comincia,
chi indugia, chi lancia il suo richiamo verso i
monti:
e l'eco che non tace, amica dei deserti,
lo ripete dal fondo delle valli

(text: Anonymous, Greece)

Sono tutti verdi i rami
ci sia concesso conoscere cento anni
è fiorito il giardino
ci sia concesso vivere cento anni
i ciliegi han coperto la tomba di fiori
e cento anni ci sia concesso avanzare
Sì, ancora più a lungo che cento anni

(text: Saadi)

Come un cantore che sa usare la cetra
e tende calmo le corde

(text: The Odyssey of Homer)

Golden birds with acute voice, free
in the solitary wood on the top of the pine
branches
confusedly they lament; and who starts,
who hesitates, who launches its own appeal to
the mountains:
and the echo that isn't silent, friend of deserts
repeats it from the bottom of valleys

Branches are all green
may we know a hundred years
the garden is blooming
may we live a hundred years
cherry trees covered the grave with flowers
and may we advance a hundred years
yes, even longer than a hundred years

Like a cantor who knows how to play the lyre
and calm pulls the strings taut

English translation: E. Loddo

SINFONIA

I.

...feu feu feu feu: eau sang pluie pluie pluie:

...feu sang feu sang sang eau sang pluie:

Il y avait une fois un indien marié et père de plusieurs,
plusieurs fils adultes, à l'exception du dernier né
qui s'appelait Asaré.

Un jour, un jour que cet indien était à la chasse, les frères:

Quand l'océan s'était formé,

les Frères d' Asaré

avaient tout de suite voulu s'y baigner.

Et encore aujourd'hui, vers le fin de la saison des

pluies on les voit apparaître dans le ciel,

tout propres et rénovés sous l'apparence

des sept étoiles des Pléiades ce mythe nous

retiendra longtemps.

...feu feu feu vie feu: feu san:

...appel doux? doux? doux eau sang eau sang: bruyant:

...eau sang eau céleste eau terrestre sang eau céleste

bois bois arbre résorbé bois dur résorbé bois pourri

le héros bois dur le héros furieux héros tué

musique rituelle:

...sang eau sang: pluie douce de la saison sèche pluie,

pluie orageuse: bois eau, bois pourri, bois dur roc

arbre résorbé sous l'eau
un fils privé de mère,
un fils privé de nourriture héros honteux, héros tuant:
...tuant tué tué tué.

II. O King

...ma: ma: ma: lu: lu: ma: lu: ma: tin: lu:
...o ma lu tin Luther King:
Martin Luther King: Martin Luther King:

III. In ruhig fließender Bewegung

oh peripetie: nicht eilen, bitte, sehr gemächlich
nicht eilen do mi re la si do:
keep going:
peripetie o: nothing more restful than chamber music
than flute: la re fa la sol:
si re si la mi do do fa:

For though the silence here is almost unbroken
it is not completely so:
It seems there are only repeated sounds:
I am not deaf, of that I am convinced,
that is to say half-convinced:
You are nothing but an academic exercise: what?
I prefer a wake: why?
no time for chamber music: we need to do something:
Something is going to happen: Keep going:

So after a period of immaculate silence there
seemed to be a violin concerto being played
in the other room in three quarters:
With not even a small mountain on the horizon,
a man would wonder where his Kingdom ended.

Keep going:

This represents at least a thousand words
I was not counting on: three thousand notes:
I may well be glad of them:

Keep going:

But seeing Daphne et Chloé written in red,
counting the seconds while nothing has happened
but the obsession with: with the chromatic:

go on:

Where now? I am in the air, the walls, everything
yields, opens, ebbs, flows like the play of waves:

Keep going:

Yes. I feel the moment has come for me to look back.
I must not forget this, I have not forgotten it.
But I must have said this before,
since I say it now.
They think I am alive, not in a womb, either

Well, so there is an audience
it's a fantastic public performance
and the curtain comes down for the ninth time.
You never noticed you were waiting:
You were waiting alone, that is the show.

...mi do sol do re mi: then I shall have lived they
think I am alive, not in a womb, either,
even that takes time:
Keep going:
it is as if we were rooted,
that's bonds
if you like: the earth would have to quake.
It isn't earth, one doesn't know what it is:
maybe a kind of competition on the stage,
with just eight
female dancers and words falling,
you don't know
where now? who now? But now I shall say
my old lesson,
if I can remember it. I must not forget this:
I have not forgotten this.
But I must have said this before,
since I say it now.

I am listening. Well I prefer, that,
I must say I prefer that:
oh you know, oh you, oh I suppose
the audience, well well,
so there is an audience, it's a public show,
you buy your seat and you wait, perhaps it's free,
a free show, you take your seat and you wait for it to begin,
or perhaps it's compulsory, a compulsory show ...

...you wait the compulsory show to begin,
it takes time,

you hear a voice, perhaps it is a recitation,
that is the show, someone reciting,
selected passages,
old favourites, or someone improvising,
you can barely hear him,
that's the show, you can't leave, you are afraid to leave,
you make the best of it, you try and be reasonable,
you came too early, here we'd need Latin,
it's only beginning,
it hasn't begun, he'll appear
any moment,
he'll begin any moment:
that is the show:

that's the show waiting for the show,
to the sound of
a murmur, you try and be reasonable,
perhaps it is not a voice
at all, perhaps it's the air, ascending,
descending, flowing,
eddying, seeking exit, finding none,
and the spectators, where are they,
you didn't notice,
in the anguish of waiting, never noticed you were waiting alone,
that is the show, for the fools, in the palace waiting
waiting alone that is the show waiting alone,
in the restless air, for it to begin, while every now and then
a familiar passacaglia filters through the other noises,
waiting, for something to begin,
for there to be something else but you,

for the power to rise, the courage to leave,
picking your way through the crossed colors,
seeking the cause, losing it again, seeking no longer.

We shall overcome the incessant noise, for as Henri says,
if this noise would stop there'd be nothing more to say.

You try and be reasonable, perhaps you are blind,
probably deaf, the show is over,
all is over,

where then is the hand, the helping hand, or merely
charitable, or the hired hand, it's a long time coming,
to take yours and draw you away,
that is the show,

gratis and for nothing, waiting alone,
blind, deaf,

you don't know where, you don't know for what,
for a hand to come and draw you away,
somewhere else,
where perhaps it's worse.

Where now? Who now? When now?

keep going now:

Just a small murder: keep going: stop!

blood: hardly worth it, yet, what can you expect:

did you hear? keep going: stop: Hören Sie? Dort!

Heavens! There was a sound! yes, there!

Jesus! Das was ein Ton!

I am here so little, I see it,

I feel it round me it enfolds me, it covers me,

if only this voice would stop, for a second,

it would seem long to me, a second of
silence I would listen,
I'd know if it was going to start again
it's late now, and he is still talking
incessantly, any old thing, repetition after repetition,
talking unceasingly, in yourself, outside yourself:

And I'd keep on listening:
It's late now, he shall never hear again the lowing cattle,
the rush of the stream.
In a chamber, dimensions
unknown,
I do not more and never shall
again on long road or short.
The fact is I trouble no one.
But I did. And after each
group disintegration, the name
of Majakowsky hangs in the
clean air.

And when they ask, why all this,
it is not easy to find an answer.
For, when we find ourselves, face to face, now, here,
and they remind us that all this can't stop the wars,
can't make the young older or lower the price of bread:
say it again, louder!

it can't stop the wars, can't make the old younger or lower
the price of bread, can't erase solitude or dull the tread
outside the door, we can only nod,

yes, it's true,
but no need to remind, to point,
or all is with us, always,
except, perhaps at certain moments, here
among these rows of
balconies, in a crowd or out of it,
perhaps waiting to enter, watching

And tomorrow we'll read that
*[mentions composer and title
of a work included in the same program]*
made tulips grow
in my garden and altered the flow of the ocean currents.
We must believe it's true.
There must be something else. Otherwise it would be quite
hopeless. But it is quite hopeless.
Unquestioning.
But it can't go on.
It, say it, not knowing what.
It's getting late.
Where now? When now?
I have a present for you.
Keep going, page after page.
Keep going, going on, call that going, call that on.
But wait.
He is barely moving, now, almost
still.
Should I make my introductions?
**) Introduce to the public the other seven singers.*
But now it's done, it's over, we've had our chance.

There was even, for a second, hope of resurrection,
or almost.

mein junges Leben hat ein Ende.

We must collect our thoughts,
for the unexpected is always upon us,
in our rooms, in the street, at the door,
on a stage.

thank you Mr. *) *Full name of the conductor.*

IV.

Rose sang: Rose de sang appel bruyant
doux appel bruyant: Rose de sang.

V.

Rose de sang appel bruyant: Voilà qui nous voilà:

Il y avait une fois un jeune garçon, qui suivit sa mère:

Listen, are you going already? where now?

And now? who now?

let me see your face once more: Voilà quoi.

Il y avait une fois un indien marié et père de plusieurs fils adultes:

pluie feu douce doux appel

pluie douce vie:

Listen, let me see your face once more.

where now? Keep going:

bois dur: bois pourri bois arbre résorbé: eau céleste:

pluie orageuse: de la saison des pluies:

bois dur pluie douce de la saison sèche:

un fils privé de nourriture privé: héros, héros: héros tué:
air, tombe amoureux d'une étoile et il choisit comme messager:
L'esprit créateur que les hommes seraient immortels:
Listen are you going already?
let me see your face once more:
Et l'esprit créateur n'y pouvait plus rien:
Alors, alors, pour consoler les hommes,
il créa un esprit spécial, dont le rôle était de leur apporter:
péripétie héros tué:

(text: Luciano Berio, Claude Lévi-Strauss, Samuel Beckett)

Publisher: Universal Edition
Recordings: Helsinki Music Centre, January 2014
Executive Producer: Reijo Kiilunen
Recording Producer: Laura Heikinheimo
Recording Engineer: Anna-Kaisa Kemppi
Digital Editing: Anna-Kaisa Kemppi
Final Mix and Mastering: Enno Mäemets, Editroom Oy, Helsinki

© & © 2014 Ondine Oy, Helsinki

Booklet Editor: Joel Valkila
Photos: Tuomo Manninen (Hannu Lintu & Virpi Räisänen), Universal Edition /
Eric Marinitsch (Luciano Berio)
Design: Armand Alcazar

ALSO AVAILABLE

ODE 1213-2

Gramophone Magazine, Editor's Choice

ODE 1251-5

For more information please visit www.ondine.net

HANNU LINTU
VIRPI RÄISÄNEN